

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»**

Кафедра філософії

**КОМПЛЕКС НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДИСЦИПЛІНИ**

ФІЛОСОФІЯ ТІЛЕСНОСТІ

рівень вищої освіти	<u>перший (бакалаврський)</u> перший (бакалаврський) / другий (магістерський) / третій (освітньо-науковий)
галузь знань	<u>для усіх галузей знань</u>
спеціальність	<u>всі спеціальності</u>
освітня програма	<u>всі освітні програми</u>
вид дисципліни	<u>вибіркова</u> (загальна підготовка / професійна підготовка; обов'язкова/вибіркова)
форма навчання	<u>очна, заочна</u>

Харків
2024 рік

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ЛЕКЦІЙ

План лекцій

Тема 1. Філософські основи формування концепту тілесність.

Лекція 1. Концепт тілесність. Різниця між тілесним і тілом.

1. Спростування тілесності людини Р. Декартом
2. Паралелізм душі і тіла Б. Спінози.
3. Паскаль про людські пристрасті.
4. Порівняння характеру пристрастей у християнстві.

Лекція 2. Бунт проти раціональності XIX-XX ст.

1. Чотири основні принципи класичної європейської метафізики.
2. Філософія життя та її версії.
3. Ніцше: гімн тілу.
4. Життєвий порив проти інтелекту.

Лекція 3. Антропологічний і онтологічний повороти XX ст.

1. Становлення традиції дослідження тілесного.
2. Феноменологія М. Гайдеггера. Зміст поняття *physis* (поява із самого себе, що розкриває самого себе) і заміна його на поняття *natura* (народжуваний, природний).
3. Феноменологія Е. Гусерля, Я. Паточки, М. Мерло-Понті.
4. М. Мерло-Понті про необхідність звільнити світ від чар механістичності.

Лекція 4. Сучасний стан філософського дискурсу про тілесне і тіло.

1. Тіло без органів Ж. Дельоза. Дзеркало Ж. Лакана.
2. Тема сексуальності (роботи М. Фуко і Ж.-П. Сартра).
3. Сучасна епістемологія: лінгвістичний і натуралістичний повороти.
4. Тілесна раціональність: пошуки і обґрунтування в біології, філософії, епістемології, когнітивістиці.
5. Просторово-часова теорія свідомості (сучасні відкриття в науці).

Тема 2. Реалізація концепту тілесність в соціально-культурних практиках.

Лекція 5. Тіло в дискурсі краси, любові, еротики, сексу.

1. Історія тілесної краси.
2. Культура чуттєвості (П. Сорокін, Г. Гумбрехт, постмодернізм)
3. Любов, еротика і секс: від давнини до сучасності.
4. Чоловіче та жіноче тіло: канони та закони.

Лекція 6. Тіло як культурний конструкт: тілесні техніки Сходу та Заходу

1. Техніки тіла (М. Мосс). Тіло як природа та тіло як ризикований конструкт.

2. Тіло як досвід пізнання себе: статична структура тіла та психосоматичні процеси.
3. Культури Сходу і Заходу про можливості тілесних технік. Йога як техніка пізнання космосу і себе.
4. Performans: театр, спорт, бізнес, кіно, мас-медіа.

Лекція 7. «Відмова від тіла» в дискурсі конструктивізму.

1. Міф про Гермафродита і платонівська ідея про андрогенну суть людини.
2. Брак і народження дитини: погляд з давнини.
3. Фемінізм та його версії (конструктивізм та есенціалізм).
4. Гендер. Соціальна стать та її траєкторії існування у період кризи епохи Модерн.

Лекція 8. Тіло як відображення людського життя.

1. Культура і вимоги до тіла.
2. Тіло для справи: поняття флеш-іміджу, його ознаки та структура. «Тілесна схема» та «тілесний образ».
3. Тіло і особистість.
4. Постлюдські тіла.

Рекомендована література

1. Філософія : навч.-метод. посіб. / Владленова І.В.; Годзь Н.Б.; Городиська О.М. та ін.; за ред. Городиської О.М.; Дольської О.О. – Х. : Вид-во Іванченка І. С., 2024. 200 с.
2. Вебер М. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика. Київ: Основа, 1998.
3. Газнюк Л. М. Соматичне буття персонального світу особистості. Харків: ХДАФК, 2003. 356 с.
4. Газнюк Л. М. Філософські етюди екзистенціально-соматичного буття. Монографія. Київ: ПАРАПАН, 2008. 368 с.
5. Гомілко О. Є. Метафізика тілесності. Київ: Наукова думка, 2001.
6. Делез Ж, Гваттарі Ф. Капіталізм і шизофренія: Анти-Едіп // https://chtyvo.org.ua/authors/Pierre-Felix_Guattari/
7. Дольська О. Формування нарративу постлюдини: роздуми про підґрунтя нової антропології // Людина, суспільство, комунікативні технології: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 90-річчю Українського державного університету залізничного транспорту, 15-16 жовтня 2020 р. Харків: ДІСА ПЛЮС, 2020. С.57-61.
8. Дольська О.О. Ідея отілесненого («embodied») розуму в якості обґрунтування тілесної раціональності // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Теорія культури і філософія науки», № 62 (2020). С. 7-14.
9. Дольська О.О. Практика відношення до тіла в умовах викликів коронавірусів (до розширення нарративу педагогічного розуму) // Міжнародна науково-практична

- конференція «Актуальні проблеми освітньо-виховного процесу в умовах карантинних обмежень та дистанційного навчання». ХНУБА, 6-7 квітня, 2021. Харків: ТОВ «В СПРАВИ», 2021. С. 18-22.
10. Дольська О.О. Тіло як цінність: шлях до тілесної раціональності в умовах кризи моралі епохи модерну // Суперечності взаємодії моралі і права в сучасному суспільстві: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 22 травня 2020 р. Харків: Мадрид, 2020. С. 247–251. <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/46925>
  11. Дольська О.О. Філософія Performance: роздуми про підґрунтя сучасних тілесних практик // Філософія в сучасному світі. Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції, 20-21 листопада, 2020. Харків, 2020. С. 93-96.
  12. Дольська О.О. Філософія серця та розуму: протиставлення та єдність (діалог між століттями: Г.С. Сковорода та С.С. Аверінцев) // Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції «Під знаком Григорія Сковороди. Зоряний час української культури. Освіта у констеляціях постсучасності», Харків, січень 2018 р. – С.63-65.
  13. Дольська О.О., Лобас В.В. Йога як крок до «автентичного вертикального напруження»: можливості та реальності // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер. «Теорія культури і філософія науки». Вип. 60. Харків, 2019. С.27-37. <https://periodicals.karazin.ua/thcphs/issue/view/902>
  14. Дольська О.О., Фу Хун. Феноменологічно-епістемологічний вимір суб'єктивації // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Теорія культури і філософія науки», № 63 (2021). С 47-56. DOI: <https://doaj.org/toc/2306-6687?source>
  15. Медведєва Н. С. Проблема співвідношення тілесності і соціальності в людині і суспільстві.
  16. Мерло-Понті М. Феноменологія сприйняття. Київ, 2001.
  17. Ніцше Ф. Так говорив Заратустра. Київ: Основи, 1993.
  18. Соціальна філософія і філософія історії. Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2005. – 24
  19. Фуко М. Наглядати та карати. Народження в'язниці. Київ: Основа, 1998.
  20. Butler J. (1990). Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity. Abingdon: Routledge. [Google Scholar].
  21. Dolska O. The influence of embodied rationality on educational and anthropological changes // Education and human beings: contemporary challenges and relevant practices. освіта і людина: сучасні виклики та актуальні практики. Міжнародний науково-практичний семінар, February 26, Kharkiv, 2021 р. <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/51167>
  22. Dolska Olga, Lobas Viktoria. Embodied Rationality as a mode of the visibility of Ethics (to the question of the toolkit of Constructivism) // Filosofiya-Philosophy. Vol. 30, № 2, 2021. Pp. 126-138. (Web of Science CC). <https://doi.org/10.53656/phil2021-02-03>

23. Dolskaja O. Time to think about bodily rationality (the stands of the sporting events are empty!) // Mokslas ir praktika: aktualijos ir perspektyvos. Mokslinių straipsnių rinkinys. Theory and practice: problems and prospects. Scientific articles Kaunas 2020. P. 37-46. <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/48155>
24. Eagly A. H., Wood W. (2012). "Social role theory," in Handbook of Theories of Social Psychology eds Van Lange P. A. M., Higgins A. W., Kruglanski E. T. (Thousand Oaks, CA: Sage Publications Ltd.) 458–476. 10.4135/9781446249222.n49
25. Falomir-Pichastor J. M., Hegarty P. (2014). Maintaining distinctions under threat: heterosexual men endorse the biological theory of sexuality when equality is the norm. Br. J. Soc. Psychol. 53 731–751. 10.1111/bjso.12051
26. Fausto-Sterling A. (1993). The five sexes: why male and female are not enough. Sciences 33 19–24. 10.1002/j.2326-1951.1993.tb03081.x
27. Gallagher S. How the Body Shapes the Mind. N.Y.: Oxford University press, 2005. <http://dspace.lsu.lt/handle/123456789/78>
28. Gumbrecht Huns Ulrich, 2006, Presence production: What meaning.
29. Sheets-Johnstone M. 2008. The Roots of Morality. University Park, PA: State University of Pennsylvania Press.
30. Sheets-Johnstone M. 2011. The Primacy of Movement (Expanded 2nd ed. of Sheets-Johnstone 1999). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Sheets-Johnstone,

Конспект лекцій

З конспектом лекцій можна ознайомитися за посиланням:

https://iiii.sharepoint.com/:b:/s/Profs.philosophy/Efr_c00i1h5Kg0y70JG4FqYBjd2aop1yoJMKH-AkzkgrLw?e=yxdNjn

МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ САМОСТІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТІВ

Самостійна робота займає провідне місце у системі сучасної вищої освіти. З усіх видів навчальної діяльності самостійна робота значною мірою забезпечує формування самостійності як провідної риси особистості студента.

Самостійна робота завершує завдання усіх інших видів навчальної діяльності. Адже знання, що не стали об'єктом власної діяльності, не можуть вважатися дійсним надбанням людини. Тому самостійна робота має навчальне, особисте та суспільне значення. Самостійна робота по кожній темі також включає: опрацювання та аналіз лекційного матеріалу та підготовка до практичних занять.

Виконання самостійної роботи передбачає:

1. Опрацювання навчальної літератури за допомогою бібліотеки університету, мережі Інтернет.
2. Вивчення навчального матеріалу, який дається для самостійної роботи.
3. Засвоєння знань, видів та способів діяльності в конкретній предметній галузі.
4. Самоперевірка засвоєних знань.

Теми для самостійного вивчення

- Тілесність в інтерпретації Р. Декарта: десоматизація людини.
- Проблема пристрастей – битва між розумом і тілом.
- Паралелі «Етики» Б. Спінози та ідеї «тіло без органів» Ж. Дельоза.
- Феноменологія для філософії і для психології.
- Тема тілесності у філософії Е. Гуссерля.
- Тіло: тема сексуальності та еротизму як форми тілесної комунікації у феноменології.
- Епістемологія про тіло: тілесна природа пізнання.
- М. Мерло-Понті про необхідність звільнити світ від чар механістичності.
- Характерні ознаки тілесної краси в Античності, Середньовіччі та Відродженні, в Новий час і сучасності.
- Аналіз роботи Г. Х. Гумбрехта «Хвала красі спорту».
- Аналіз роботи Ж. Бодрійяра: «Суспільство споживання». Частина 3. Глава 6. «Тіло – найпрекрасніший об'єкт споживання».
- Еротизм і сексуальність тіла в культурах Сходу і Заходу.
- Характерні ознаки тілесної краси в індустрії моди, кінематографії, мистецтві ХХ-ХХІ ст.
- Тема тіла як мішень критичного нападу у фемінізмі.
- Культурні сенси тілесності.
- Концепт тіла у філософських дослідженнях другої половини ХХ – початку ХХІ століття.

Література для самопідготовки

1. Газнюк Л. М. Соматичне буття персонального світу особистості. Харків: ХДАФК, 2003. 356 с.
2. Газнюк Л. М. Філософські етюди екзистенціально-соматичного буття. Монографія. Київ: ПАРАПАН, 2008. 368 с.
3. Гомілко О. Є. Метафізика тілесності. Київ: Наукова думка, 2001.

4. Делез Ж, Гваттарі Ф. Капіталізм і шизофренія: Анти-Едіп // https://chtyvo.org.ua/authors/Pierre-Felix_Guattari/
5. Дольська О. Формування нарративу постлюдини: роздуми про підгрунття нової антропології // Людина, суспільство, комунікативні технології: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 90-річчю Українського державного університету залізничного транспорту, 15-16 жовтня 2020 р. Харків: ДІСА ПЛЮС, 2020. С. 57-61.
6. Дольська О.О. Ідея отілесненого («embodied») розуму в якості обґрунтування тілесної раціональності // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Теорія культури і філософія науки», № 62 (2020). С. 7-14.
7. Дольська О.О. Практика відношення до тіла в умовах викликів коронавірусів (до розширення нарративу педагогічного розуму) // Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми освітньо-виховного процесу в умовах карантинних обмежень та дистанційного навчання». ХНУБА, 6-7 квітня, 2021. Харків: ТОВ «В СПРАВІ», 2021. С. 18-22.
8. Дольська О. Кордоцентризм з позиції інтелектуально-когнітивних технологій // Матеріали науково-практичної конференції "Актуальні питання богослов'я та історії Церкви", 5 листопада 2019 р. Харків: ХДС, 2020. 91-99.
9. Дольська О. О. Метафора сприйняття світу в контексті роздумів про кризу метафізичного дискурсу // Вісник ХНПУ ім. Г.С. Сковороди «Філософія». Харків, 2019. Вип. №52 (частина 1). С.86-99.
10. Дольська О. О. Пізнання як конструювання (зміни в епістемології на ґрунті тілесної детермінації) // XXVIII Міжнародна науково-практична конференція Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я. 28-30. 10. 2020 р. НТУ «ХП», 2020. с. 71-72.
11. Дольська О.О. Філософія серця та розуму: протиставлення та єдність (діалог між століттями: Г. С. Сковорода та С. С. Аверінцев) // Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції «Під знаком Григорія Сковороди. Зоряний час української культури. Освіта у констеляціях постсучасності», Харків, січень 2018 р. С. 63-65.
12. Курц Т. Донахью Н. Лондон: SAGE Publications, 2013. 61–77. 10.4135 / 9781446269930.n5 [CrossRef] [Google Scholar]
13. Haraway and Cyborgs. Life and the Technological: Cyborgs, Companions, and the
14. Haraway, D. 1988.
15. Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective. Feminist Studies 14, 575–599. <https://doi.org/10.2307/3178066>
16. Haraway, D.J., Hables-Gray, C., Eglash, R., Clynes, M.E., Meyers, A., Driscoll, R.W., Williams, S., Hori, M., Casper, M.J., Dick, P.K., The Cyborg Handbook, 1st edition. ed. Routledge, New York. 1995.
17. Levina, M., Googling your genes: personal genomics and the discourse of citizen bioscience in the network age. 2010. JCOM 9(1).

18. Mol, A., The Body Multiple: Ontology in Medical Practice, Science and Cultural Theory. Duke University Press Books. 2002. Pages 387-402 | Published online: 08 Oct 2019. Journal a/b: Auto/Biography Studies . Volume 34, 2019 - Issue 3// <https://doi.org/10.1080/08989575.2019.1664181>
19. Waldenfels B. Das leibliche Selbst. Vorlesungen zur Phenomenologie.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ/НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДО ПРОВЕДЕННЯ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

План семінарів

Тема 1. ФІЛОСОФСЬКІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПТУ ТІЛЕСНІСТЬ.

Семінар 1. Епоха Модерн: філософські роздуми навколо душі і тіла.

1. Особливості ставлення до тіла в умовах епохи Модерн.
2. Механістична картина світу і вплив механістичного розуміння розвитку тіла.
3. Редукція буття до свідомості: тіло і його доля.
4. Дар торкання (С. Росс).
5. Спіноза Б.: «Душа і тіло складають одну й ту саму річ».
6. Паскаль Б.: «Ми пізнаємо істину не одним розумом, але і серцем».

Семінар 2. Тілесне проти Ratio XIX-XX ст.

1. Тілесність у філософії С. К'єркегора і Л. Фейєрбаха.
2. Ніцше і його філософія тіла.
3. Філософія життя про людину і культуру.

Семінар 3. Антропологічний і онтологічний повороти XX ст.

1. Феноменологія для філософії і для психології.
2. Тема тілесності у філософії Е. Гуссерля. Феномен торкання.
3. Паточка про два розуміння тілесного: «персональна ситуація» і «об'єкт».
4. М. Мерло-Понті: тіло як сила звички.

Семінар 4. Активізація роздумів про тілесне і тіло в сучасній філософії і науці.

1. Роль тіла у формуванні Его, за Ж. Лаканом, біовлада М. Фуко.
2. Тема сексуальності в роботах Фуко і Сартра.
3. Кінестетичний та дискурсивний інтелект.
4. Епістемологія про тілесне: тілесна природа пізнання. Роль тілесної раціональності в нашому житті.

Тема 2. РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ ТІЛЕСНІСТЬ В СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ПРАКТИКАХ.

Семінар 5. Тілесні техніки

1. Детермінанти звернення до фізичних практик в сучасному суспільстві споживання.
2. Спорт як механізм конструювання тіла: фізичне, психологічне, містичне.
3. Проекти удосконалення фізичного та соціального вимірів людини як сходинка до її духовних трансформацій.
4. Феноменологічне та епістемологічне розуміння тілесного в йозі (Грубе, тонке та причинне тіло у практиках конструктивізму).

Семінар 6. Цінність тіла в історії людства.

1. Цінність тіла та його краси в історії людства. Культура чуттєвості.
2. Характерні ознаки тілесної краси в Античності, Середньовіччі та Відродженні, в Новий час і сучасності.
3. Сексуальність в культурах Сходу і Заходу.
4. Тілесність і спорт: фізичне, естетичне, медичне, соціальне

Семінар 7. Тема тіла як мішень критичного нападу.

1. Фемінізмі і відмова від тіла.
2. Гендер: безтілесна природа тіла (performativity та performans).
3. Гендер і словник понять навколо питань гендерного характеру.
4. Гендерна ідеологія: оцінка за умов звернення до християнської традиції.
5. Гендерна ідеологія: оцінка за умов звернення до натуралістично-еволюційної теорії.

Семінар 8. Тіло в межах культури і під натиском наукового прогресу.

1. Поняття флеш-іміджу, його ознаки та структура. «Тілесна схема» та «тілесний образ».
2. Феномен нормального тіла. Культурні сенси тілесності. Тіло як символ життя.
3. Сучасне тіло під натиском біоінженерії, фармацевтичних викликів, гендеру та віртуалістики.
4. Пост людина та її образи в сучасному мистецтві і літературі.

Рекомендована література

1. Філософія : навч.-метод. посіб. / Владленова І.В.; Годзь Н.Б.; Городиська О.М. та ін.; за ред. Городиської О.М.; Дольської О.О. – Х. : Вид-во Іванченка І. С., 2024. 200 с.
2. Газнюк Л. М. Соматичне буття персонального світу особистості. Харків: ХДАФК, 2003. 356 с.

3. Газнюк Л. М. Філософські етюди екзистенціально-соматичного буття. Монографія. Київ: ПАРАПАН, 2008. 368 с.
4. Гомілко О. Є. Метафізика тілесності. Київ: Наукова думка, 2001.
5. Делез Ж, Гваттарі Ф. Капіталізм і шизофренія: Анти-Едіп // https://chtyvo.org.ua/authors/Pierre-Felix_Guattari/
6. Дольська О. Формування нарративу постлюдини: роздуми про підгрунття нової антропології // Людина, суспільство, комунікативні технології: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 90-річчю Українського державного університету залізничного транспорту, 15-16 жовтня 2020 р. Харків: ДІСА ПЛЮС, 2020. С. 57-61.
7. Дольська О.О. Ідея отілесненого («embodied») розуму в якості обґрунтування тілесної раціональності // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Теорія культури і філософія науки», № 62 (2020). С. 7-14.
8. Дольська О.О. Практика відношення до тіла в умовах викликів коронавірусів (до розширення нарративу педагогічного розуму) // Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми освітньо-виховного процесу в умовах карантинних обмежень та дистанційного навчання». ХНУБА, 6-7 квітня, 2021. Харків: ТОВ «В СПРАВІ», 2021. С. 18-22.
9. Дольська О. Кордоцентризм з позиції інтелектуально-когнітивних технологій // Матеріали науково-практичної конференції "Актуальні питання богослов'я та історії Церкви", 5 листопада 2019 р. Харків: ХДС, 2020. 91-99.
10. Дольська О. О. Метафора сприйняття світу в контексті роздумів про кризу метафізичного дискурсу // Вісник ХНПУ ім. Г.С. Сковороди «Філософія». Харків, 2019. Вип. №52 (частина 1). С.86-99.
11. Дольська О. О. Пізнання як конструювання (зміни в епістемології на ґрунті тілесної детерінації) // XXVIII Міжнародна науково-практична конференція Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я. 28-30. 10. 2020 р. НТУ «ХПІ», 2020. с. 71-72.
12. Дольська О.О. Філософія серця та розуму: протиставлення та єдність (діалог між століттями: Г. С. Сковорода та С.С. Аверінцев) // Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції «Під знаком Григорія Сковороди. Зоряний час української культури. Освіта у констеляціях постсучасності», Харків, січень 2018 р. С. 63-65.
13. Курц Т. Донахью Н. Лондон: SAGE Publications, 2013. 61–77. 10.4135 / 9781446269930.n5 [CrossRef] [Google Scholar]
14. Haraway and Cyborgs. Life and the Technological: Cyborgs, Companions, and the
15. Haraway, D. 1988.
16. Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective. Feminist Studies 14, 575–599. <https://doi.org/10.2307/3178066>
17. Haraway, D.J., Hables-Gray, C., Eglash, R., Clynes, M.E., Meyers, A., Driscoll, R.W., Williams, S., Hori, M., Casper, M.J., Dick, P.K., The Cyborg Handbook, 1st edition. ed. Routledge, New York. 1995.

18. Levina, M., Googling your genes: personal genomics and the discourse of citizen bioscience in the network age. 2010. JCOM 9(1).
19. Mol, A., The Body Multiple: Ontology in Medical Practice, Science and Cultural Theory. Duke University Press Books. 2002. Pages 387-402 | Published online: 08 Oct 2019. Journal a/b: Auto/Biography Studies . Volume 34, 2019 - Issue 3// <https://doi.org/10.1080/08989575.2019.1664181>
20. Waldenfels B. Das leibliche Selbst. Vorlesungen zur Phenomenologie.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ / НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДО ВИКОНАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЗАВДАННЯ

Курс передбачає виконання індивідуальних робіт: стаття, реферат, есе, участь у конференціях та спеціалізованих семінарах (із написанням тез), робота з оригінальними роботами з філософії тілесності тощо. Ці роботи є письмовими і складаються відповідно до вимог.

Вимоги до реферату

Реферат включає: титульний лист, вступ, основну частину, висновок, список літератури.

Предмет, тема, мета роботи повинні бути узгоджені.

Предмет дослідження – це те, що знаходиться в межах об'єкта (предмет визначає тему дослідження).

Мета дослідження визначає те, до чого прагне здобувач у своїх наукових дослідженнях, тобто кінцевий результат роботи (мета повинна корелювати з висновками, отриманими в рефераті).

Структура роботи, назви розділів повинні відображати загальну тему реферату. Зміст реферату обмежується 2-3 главами, які обов'язково поділяються на параграфи чи підрозділи. Назви розділів повинні відображати філософську тематику проблеми.

Метод або методологію проведення роботи доцільно описувати в тому випадку, якщо вони відрізняються новизною або представляють інтерес з точки зору даної роботи. Широко відомі методи тільки називаються.

Результати роботи, які висвітлюються у висновках, описуються точно і інформативно. Наводяться основні теоретичні та експериментальні результати, фактичні дані, виявлені взаємозв'язки і закономірності. При цьому віддається перевага новим результатами і даними, які, на думку автора реферату, мають практичне значення.

Висновки можуть супроводжуватися рекомендаціями, оцінками, пропозиціями, гіпотезами, описаними у вихідному документі.

Особливості тексту реферату

Текст реферату повинен відрізнятися лаконічністю, чіткістю, переконливістю формулювань, відсутністю другорядної інформації.

У тексті реферату слід вживати синтаксичні конструкції, властиві мові наукових і технічних документів, уникати складних граматичних конструкцій, малопоширених термінів в тексті.

Власні імена (прізвища, найменування організацій, виробів і ін.) наводяться мовою першоджерела. Допускається транскрипція (транслітерація) власних імен або переклад їх на мову реферату з додаванням у дужках при першому згадуванні власного імені в оригінальному написанні.

Таблиці, креслення, малюнки, схеми, діаграми включаються тільки у разі необхідності, якщо вони розкривають основний зміст документа і дозволяють скоротити обсяг реферату.

Обсяг тексту реферату визначається змістом документа (кількістю відомостей, їх науковою цінністю та/або практичним значенням), а також доступністю і мовою реферованого документа (приблизно 15 сторінок друкованого тексту).

Бібліографічна інформація оформлюється згідно з вимогами ВАК України.

Загальні кафедральні вимоги до рефератів

Тематика рефератів і план мають бути узгоджені з викладачем до початку роботи над рефератом.

Не рекомендується:

Вказувати навчальні посібники у списку літератури.

Брати для дослідження занадто широкі теми (вузька тема опрацьовується більш глибоко і детально.).

Використовувати застарілий фактичний матеріал.

Рекомендується:

Звернути увагу на формулювання проблемної ситуації, яка є важливою частиною введення. Будь-яке наукове дослідження проводиться для того, щоб подолати труднощі в процесі пізнання нових явищ, пояснити раніше невідомі факти або виявити неповноту старих способів пояснення відомих фактів.

Сформулювати мету дослідження коротко, одним реченням, а потім деталізувати в задачах.

Прописати у введенні чому вибрана дана тема, яким чином вона пов'язана з сучасністю.

Звернути увагу на достатню кількість виносков в рефераті.

Багато розкрити тему на основі філософських роздумів з елементами свого фаху, якщо студент є представником соціально-гуманітарної спеціальності. Або ввести знання, які є особистим надбанням студента, представника інших спеціальностей.

Вказувати тільки ті джерела в списку літератури, які були використані в основній частині реферату (не менше десяти).

Оцінювання виконання реферату

Виконання реферату буде оцінюватися за критеріями: обґрунтованості, аргументованості, правильності, самостійності виконання.

Тематика рефератів

1. Концепт тіла у філософських дослідженнях другої половини ХХ і початку ХХІ століття.
2. Тілесність в інтерпретації Р. Декарта: десоматизація людини.
3. Проблема пристрастей – битва між розумом і тілом.
4. Плоть як вияв двовимірності людського тіла: філософія і християнська традиція.
5. Концепт тіла і тілесного у філософських дослідженнях першої половини ХХ століття.
6. Паралелі «Етики» Б. Спінози та ідеї «тіло без органів» Ж. Дельоза.
7. Значення і реалізація Чотирьох принципів метафізики (Гегель) для критики дискурсу Розуму і формування дискурсу тілесного.
8. Феноменологія для філософії і для психології.
9. Тема тілесності у філософії Е. Гуссерля.
10. Тіло: тема сексуальності та еротизму як форми тілесної комунікації у феноменології.
11. М. Мерло-Понті про необхідність звільнити світ від чар механістичності.
12. Проблема тіла в філософії Ніцше.
13. Епістемологія про тіло: тілесна природа пізнання.
14. Характерні ознаки тілесної краси в Античності, Середньовіччі та Відродженні, в Новий час і сучасності: порівняльний аналіз.
15. Тілесність і спорт: фізичне, естетичне, медичне, соціальне.
16. Аналіз роботи Г. Х. Гумбрехта «Хвала красі спорту».
17. Сучасна філософія і наука про тілесну раціональність.
18. Аналіз роботи Ж. Бодрійяра: «Суспільство споживання». Частина 3. Глава 6. «Тіло – найпрекрасніший об'єкт споживання».
19. Тема тіла як мішень критичного нападу у фемінізмі.
20. Культурні сенси тілесності.
21. Еротизм і сексуальність тіла в культурах Сходу і Заходу: порівняльний аналіз.
22. Характерні ознаки тілесної краси в індустрії моди, кінематографії, мистецтві в ХХ-ХХІ ст.
23. Аналіз роботи Ж. Батая «Еротизм. Смерть та чуттєвість».
24. Релігійні тілесні практики Сходу і Заходу.

Рекомендована література

1. Вебер М. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика. Київ: Основа, 1998.
2. Газнюк Л. М. Соматичне буття персонального світу особистості. Харків: ХДАФК, 2003. 356 с.
3. Газнюк Л. М. Філософські етюди екзистенціально-соматичного буття. Монографія. Київ: ПАРАПАН, 2008. 368 с.
4. Гомілко О. Є. Метафізика тілесності. Київ: Наукова думка, 2001.
5. Делез Ж, Гваттарі Ф. Капіталізм і шизофренія: Анти-Едіп // https://chtyvo.org.ua/authors/Pierre-Felix_Guattari/
6. Дольська О. Формування нарративу пост людини: роздуми про підгрунття нової антропології // Людина, суспільство, комунікативні технології: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 90-річчю Українського державного університету залізничного транспорту, 15-16 жовтня 2020 р. Харків: ДІСА ПЛЮС, 2020. С.57-61.
7. Дольська О.О. Ідея отілесненого («embodied») розуму в якості обґрунтування тілесної раціональності // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Теорія культури і філософія науки», № 62 (2020). С. 7-14.
8. Дольська О.О. Практика відношення до тіла в умовах викликів коронавірусів (до розширення нарративу педагогічного розуму) // Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми освітньо-виховного процесу в умовах карантинних обмежень та дистанційного навчання». ХНУБА, 6-7 квітня, 2021. Харків: ТОВ «В СПРАВІ», 2021. С. 18-22.
9. Дольська О.О. Тіло як цінність: шлях до тілесної раціональності в умовах кризи моралі епохи модерну // Суперечності взаємодії моралі і права в сучасному суспільстві: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 22 травня 2020 р. Харків: Мадрид, 2020. С. 247–251. URL: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/46925>
10. Дольська О.О. Філософія Performance: роздуми про підгрунття сучасних тілесних практик // Філософія в сучасному світі. Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції, 20-21 листопада, 2020. Харків, 2020. С. 93-96.
11. Дольська О.О. Філософія серця та розуму: протиставлення та єдність (діалог між століттями: Г.С. Сковорода та С.С. Аверінцев) // Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції «Під знаком Григорія Сковороди. Зоряний час української культури. Освіта у констеляціях постсучасності», Харків, січень 2018 р.– С.63-65.
12. Дольська О.О., Лобас В.В. Йога як крок до «автентичного вертикального напруження»: можливості та реальності // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер. «Теорія культури і філософія науки». Вип.. 60. Харків, 2019. С.27-37. <https://periodicals.karazin.ua/thcphs/issue/view/902>

13. Дольська О.О., Фу Хун. Феноменологічно-епістемологічний вимір суб'єктивації // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Теорія культури і філософія науки», № 63 (2021). С 47-56. DOAJ: <https://doaj.org/toc/2306-6687?source>
14. Медведєва Н. С. Проблема співвідношення тілесності і соціальності в людині і суспільстві.
15. Мерло-Понті М. Феноменологія сприйняття. Київ, 2001.
16. Ніцше Ф. Так говорив Заратустра. Київ: Основи, 1993.
17. Соціальна філософія і філософія історії. Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України. – Київ, 2005. – 24
18. Фуко М. Наглядати та карати. Народження в'язниці. Київ: Основа, 1998.
19. Butler J. (1990). *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. Abingdon: Routledge. [Google Scholar].
20. Dolska O. The influence of embodied rationality on educational and anthropological changes // *Education and human beings: contemporary challenges and relevant practices. освіта і людина: сучасні виклики та актуальні практики. Міжнародний науково-практичний семінар, February 26, Kharkiv, 2021 p.* // <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/51167>
21. Dolska Olga, Lobas Viktoria. Embodied Rationality as a mode of the visibility of Ethics (to the question of the toolkit of Constructivism) // *Filosofiya-Philosophy*. Vol. 30, № 2, 2021. Pp. 126-138. (Web of Science CC). <https://doi.org/10.53656/phil2021-02-03>
22. Dolskaja O. Time to think about bodily rationality (the stands of the sporting events are empty!) // *Mokslas ir praktika: aktualijos ir perspektyvos. Mokslinių straipsnių rinkinys. Theory and practice: problems and prospects. Scientific articles Kaunas 2020*. P. 37-46. // <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/48155>
23. Eagly A. H., Wood W. (2012). “Social role theory,” in *Handbook of Theories of Social Psychology* eds Van Lange P. A. M., Higgins A. W., Kruglanski E. T. (Thousand Oaks, CA: Sage Publications Ltd.) 458–476. 10.4135/9781446249222.n49 [CrossRef] [Google Scholar]
24. Falomir-Pichastor J. M., Hegarty P. (2014). Maintaining distinctions under threat: heterosexual men endorse the biological theory of sexuality when equality is the norm. *Br. J. Soc. Psychol.* 53 731–751. 10.1111/bjso.12051 [PubMed] [CrossRef] [Google Scholar]
25. Fausto-Sterling A. (1993). The five sexes: why male and female are not enough. *Sciences* 33 19–24. 10.1002/j.2326-1951.1993.tb03081.x [CrossRef] [Google Scholar]
26. Gallagher S. *How the Body Shapes the Mind*. N.Y.: Oxford University press, 2005. <http://dspace.lsu.lt/handle/123456789/78>
27. Gumbrecht Huns Ulrich, 2006, *Presence production: What meaning*.
28. Sheets-Johnstone M. 2008. *The Roots of Morality*. University Park, PA: State University of Pennsylvania Press.

29. Sheets-Johnstone M. 2011. The Primacy of Movement (Expanded 2nd ed. of Sheets-Johnstone 1999). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins PublishingSheets-Johnstone,

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ПОТОЧНОГО, ПРОМІЖНОГО І ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

Організація процедури оцінювання

100% підсумкової оцінки складаються з результатів оцінювання у вигляді заліку (40%) та поточного оцінювання (60%).

Поточне оцінювання: участь у дискусіях на практичних заняттях, усні відповіді з проблемних питань, виконання індивідуального завдання (по 20%).

Підсумкова оцінка по дисципліні вираховується як сума балів поточного та підсумкового контролю.

Підсумковий контроль проводиться у формі заліку, який передбачає усну відповідь. Залік включає два теоретичні питання. Вибір питань вирішується викладачем і студентом. Після отримання питань студент має можливість підготуватись до відповіді протягом 10 хвилин. Після вислуховування відповідей оголошуються оцінки. Підсумкова оцінка вносяться у Відомість обліку успішності. Відомість передається до деканату інституту у день проведення екзамену.

Питання для заліку

1. Я / Ego Декарта - втрата ознаки особи і способу ідентифікації.
2. Паралелізм душі і тіла у Б. Спінози.
3. Б. Паскаль: людина - це коливання між тілом і душею.
4. Любов у філософії Б. Паскаля.
5. Філософія життя: пристрасті і інтелект (Третя версія у трактуванні життя).
6. Феномен торкання у філософії ХХ ст.
7. Горизонт осмислення тілесного у феноменології.
8. Я. Паточка про два розуміння тілесного: «персональна ситуація» і «об'єкт».
9. М. Мерло-Понті: тіло як сила звички.
10. Плоть як вияв двовимірності людського тіла.
11. Роль Тіла у формуванні Ego, за Ж. Лаканом.
12. Концепція біовлади М. Фуко.
13. Основні наголоси в темі сексуальності (на основі праць М. Фуко і Ж.-П. Сартра).

14. Тілесна раціональність та її значення в сучасній теорії пізнання, в когнітивістиці.
15. Тілесна раціональність і просторово-часова теорія свідомості.
16. Цінність тіла та його краси в історії людства. Культура чуттєвості про роль тіла.
17. Сексуальність в культурах (Античність, Середньовіччя, Модерн) і роль тіла.
18. Дискурс тіла в сучасному урбанізованому суспільстві споживання.
19. Детермінанти звернення до фізичних тілесних практик в урбанізованому суспільстві.
20. Проекти удосконалення фізичного та соціального вимірів людини як сходинок до її духовних трансформацій.
21. Феноменологічне та епістемологічне розуміння тілесного в йозі.
22. Грубе, тонке та причинне тіло у практиках тілесного конструктивізму.
23. Філософський аналіз концепту Performans на прикладі тілесного шоу.
24. Фемінізм проти маскулінного характеру існуючої культури.
25. Гендер: безтілесна природа тіла (performativity та performans).
26. Гендер і словник понять навколо питань гендерного характеру.
27. Тіло як відображення людського буття. Поняття флеш-іміджу, його ознаки та структура.
28. Релігія про тіло і релігійні тілесні практики.
29. Сучасне тіло під натиском біоінженерії, фармацевтичних викликів, гендеру та віртуалістики.
30. Постлюдина та її образи в сучасному мистецтві і літературі. Образ постлюдини у сьогоденні.

Матеріали для підготовки

Основна література

1. Вебер М. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика. Київ: Основа, 1998.
2. Газнюк Л. М. Соматичне буття персонального світу особистості. Харків: ХДАФК, 2003. 356 с.
3. Газнюк Л. М. Філософські етюди екзистенціально-соматичного буття. Монографія. Київ: ПАРАПАН, 2008. 368 с.
4. Гомілко О. Є. Метафізика тілесності. Київ: Наукова думка, 2001.
5. Делез Ж, Гваттарі Ф. Капіталізм і шизофренія: Анти-Едіп // https://chtyvo.org.ua/authors/Pierre-Felix_Guattari/

6. Дольська О. Формування нарративу постлюдини: роздуми про підґрунтя нової антропології // Людина, суспільство, комунікативні технології: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 90-річчю Українського державного університету залізничного транспорту, 15-16 жовтня 2020 р. Харків: ДІСА ПЛЮС, 2020. С.57-61.
7. Дольська О.О. Ідея отілесненого («embodied») розуму в якості обґрунтування тілесної раціональності // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Теорія культури і філософія науки», № 62 (2020). С. 7-14.
8. Дольська О.О. Практика відношення до тіла в умовах викликів коронавірусів (до розширення нарративу педагогічного розуму) // Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми освітньо-виховного процесу в умовах карантинних обмежень та дистанційного навчання». ХНУБА, 6-7 квітня, 2021. Харків: ТОВ «В СПРАВІ», 2021. С. 18-22.
9. Дольська О.О. Тіло як цінність: шлях до тілесної раціональності в умовах кризи моралі епохи модерну // Суперечності взаємодії моралі і права в сучасному суспільстві: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 22 травня 2020 р. Харків: Мадрид, 2020. С. 247–251. URL: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/46925>
10. Дольська О.О. Філософія Performance: роздуми про підґрунтя сучасних тілесних практик // Філософія в сучасному світі. Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції, 20-21 листопада, 2020. Харків, 2020. С. 93-96.
11. Дольська О.О. Філософія серця та розуму: протиставлення та єдність (діалог між століттями: Г.С. Сковорода та С.С. Аверінцев) // Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції «Під знаком Григорія Сковороди. Зоряний час української культури. Освіта у констеляціях постсучасності», Харків, січень 2018 р.– С.63-65.
12. Дольська О.О., Лобас В.В. Йога як крок до «автентичного вертикального напруження»: можливості та реальності // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер. «Теорія культури і філософія науки». Вип.. 60. Харків, 2019. С.27-37. <https://periodicals.karazin.ua/thcphs/issue/view/902>
13. Дольська О.О., Фу Хун. Феноменологічно-епістемологічний вимір суб'єктивності // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Теорія культури і філософія науки», № 63 (2021). С 47-56. DOAJ: <https://doaj.org/toc/2306-6687?source>
14. Медведєва Н. С. Проблема співвідношення тілесності і соціальності в людині і суспільстві.
15. Мерло-Понті М. Феноменологія сприйняття. Київ, 2001.
16. Ніцше Ф. Так говорив Заратустра. Київ: Основи, 1993.
17. Соціальна філософія і філософія історії. Інститут філософії ім. Г.С.Сковороди НАН України. Київ, 2005.
18. Фуко М. Наглядати та карати. Народження в'язниці. Київ: Основа, 1998.

19. Butler J. (1990). *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. Abingdon: Routledge. [Google Scholar].
20. Dolska O. The influence of embodied rationality on educational and anthropological changes // *Education and human beings: contemporary challenges and relevant practices. освіта і людина: сучасні виклики та актуальні практики. Міжнародний науково-практичний семінар, February 26, Kharkiv, 2021 p.* // <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/51167>
21. Dolska Olga, Lobas Viktoria. Embodied Rationality as a mode of the visibility of Ethics (to the question of the toolkit of Constructivism) // *Filosofiya-Philosophy. Vol. 30, № 2, 2021. Pp. 126-138. (Web of Science CC).* <https://doi.org/10.53656/phil2021-02-03>
22. Dolskaja O. Time to think about bodily rationality (the stands of the sporting events are empty!) // *Mokslas ir praktika: aktualijos ir perspektyvos. Mokslinių straipsnių rinkinys. Theory and practice: problems and prospects. Scientific articles Kaunas 2020. P. 37-46.* // <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/48155>
23. Eagly A. H., Wood W. (2012). “Social role theory,” in *Handbook of Theories of Social Psychology* eds Van Lange P. A. M., Higgins A. W., Kruglanski E. T. (Thousand Oaks, CA: Sage Publications Ltd.) 458–476. 10.4135/9781446249222.n49 [CrossRef] [Google Scholar]
24. Falomir-Pichastor J. M., Hegarty P. (2014). Maintaining distinctions under threat: heterosexual men endorse the biological theory of sexuality when equality is the norm. *Br. J. Soc. Psychol.* 53 731–751. 10.1111/bjso.12051 [PubMed] [CrossRef] [Google Scholar]
25. Fausto-Sterling A. (1993). The five sexes: why male and female are not enough. *Sciences* 33 19–24. 10.1002/j.2326-1951.1993.tb03081.x [CrossRef] [Google Scholar]
26. Gallagher S. *How the Body Shapes the Mind*. N.Y.: Oxford University press, 2005. <http://dspace.lsu.lt/handle/123456789/78>
27. Gumbrecht Huns Ulrich, 2006, *Presence production: What meaning.*
28. Sheets-Johnstone M. 2008. *The Roots of Morality*. University Park, PA: State University of Pennsylvania Press.
29. Sheets-Johnstone M. 2011. *The Primacy of Movement* (Expanded 2nd ed. of Sheets-Johnstone 1999). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins PublishingSheets-Johnstone,

Додаткова література

1. Haraway and Cyborgs. *Life and the Technological: Cyborgs, Companions, and the*
2. Haraway, D. 1988.
3. *Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective.* *Feminist Studies* 14, 575–599. <https://doi.org/10.2307/3178066>
4. Haraway, D.J., Hables-Gray, C., Eglash, R., Clynes, M.E., Meyers, A., Driscoll, R.W., Williams, S., Hori, M., Casper, M.J., Dick, P.K., *The Cyborg Handbook*, 1st edition. ed. Routledge, New York. 1995.

5. Levina, M., Googling your genes: personal genomics and the discourse of citizen bioscience in the network age. 2010. JCOM 9(1).
6. Mol, A., The Body Multiple: Ontology in Medical Practice, Science and Cultural Theory. Duke University Press Books. 2002. Pages 387-402 | Published online: 08 Oct 2019. Journal a/b: Auto/Biography Studies . Volume 34, 2019 - Issue 3// <https://doi.org/10.1080/08989575.2019.1664181>
7. Waldenfels B. Das leibliche Selbst. Vorlesungen zur Phenomenologie.

Інформаційні ресурси

<http://library.kpi.kharkov.ua/uk>

<https://repository.kpi.kharkov.ua/home>

<https://www.filosof.com.ua>

<https://nrat.ukrintei.ua/pro-naczionalnyj-repozytarij/>